

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА

Факультет маркетингу

Кафедра регіоналістики і туризму

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА

Галузь знань 24 Сфера обслуговування

Спеціальність 242 «Туризм»

Спеціалізація Туризм

Форма навчання: Денна

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему:

«Етноекскурсії як інструмент популяризації культурної спадщини територіальних громад
(на прикладі Томашпільської громади)»

здобувача Лісовецької Дар'ї Юріївни

Науковий керівник: доцент, доцент кафедри регіоналістики і туризму,
кандидат економічних наук Ілляшенко Інна Олегівна

**Робота допущена до захисту перед екзаменаційною комісією
з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)**

Завідувач кафедри: академік НАН України, професор, д.е.н.,
Данилишин Богдан Михайлович

Київ 2026

ЗМІСТ

ВСТУП	4
 РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕТНОЕКСКУРСІЙ У КОНТЕКСТІ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ	
1.1. Етноекскурсії як форма культурно-пізнавального туризму: сутність, функції, класифікація	7
1.2. Культурна спадщина територіальних громад: поняття, складові та роль у розвитку локального етнотуризму в умовах децентралізації.....	10
1.3. Методологія дослідження етноекскурсійної діяльності	14
 РОЗДІЛ 2. ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТА ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ЕТНОЕКСКУРСІЙ У ТОМАШПІЛЬСЬКІЙ ГРОМАДІ	
2.1. Загальна характеристика, історико-культурний потенціал та туристичні ресурси Томашпільської громади	17
2.2. Нематеріальна культурна спадщина та інфраструктурне забезпечення як основа етноекскурсійної діяльності	20
2.3. Оцінка сильних і слабких сторін розвитку етноекскурсій у громаді	23
 РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ТА СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ЕТНОЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ГРОМАДІ	
3.1. Концепція та програма авторського етноекскурсійного продукту «Подільський Вікенд: Гармонія природи й традицій Томашпіля»	27
3.2. Маркетингове забезпечення та оцінка ефективності впровадження етноекскурсійного продукту	30
3.3. Стратегічні орієнтири активізації етноекскурсійної діяльності в Томашпільській громаді	36

ВИСНОВКИ	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	50

ВСТУП

Культурна спадщина місцевих громад відіграє ключову роль у формуванні колективної ідентичності, збереженні традицій та сприянні сталому соціально-економічному розвитку. Останніми роками етнотури стали ефективним інструментом популяризації культурної спадщини, надаючи можливість туристам і місцевим жителям залучатися до місцевої історії, звичаїв і традицій у автентичний та занурюючий спосіб. Це дослідження зосереджується на потенціалі етнотурів як інструменту популяризації культурної спадщини на прикладі Томашпільської територіальної громади, де історичні надбання та народні традиції формують основу місцевої культурної ідентичності.

Актуальність теми Територіальні громади в Україні наразі переживають значні трансформації через реформи децентралізації, які надають нові можливості для розвитку туризму на місцевому рівні та збереження культурної спадщини. Етно-тури, як форма громадоорієнтованого туризму, пропонують шлях до зміцнення місцевої ідентичності, стимулювання соціально-економічної активності та залучення відвідувачів до маловідомих сільських територій. Втім, ефективне впровадження етно-туризму потребує всебічного розуміння культурних ресурсів, інфраструктури, залучення зацікавлених сторін та практик сталого управління.

Огляд останніх досліджень демонструє зростаючий інтерес до поєднання культурної спадщини та розвитку туризму на рівні громади. Вчені, такі як Річардс (2018) та Тімоті (2016), підкреслюють важливість культурних маршрутів та досвідницьких подорожей для популяризації спадщини та зміцнення спроможності громад. Українські дослідники, серед яких Петренко (2020) та Шевченко (2022), відзначали необхідність інтегрувати місцеві культурні ресурси у різноманітні туристичні продукти, що підтримують регіональний розвиток. Незважаючи на ці здобутки, залишається прогалина у емпіричних дослідженнях, що зосереджені саме на менших територіальних громадах та практичних

механізмах, через які етнотури можуть сприяти сталому культурному просуванню.

Головною метою цього дослідження є аналіз ролі етно-турів як стратегічного інструменту популяризації культурної спадщини в територіальних громадах, на прикладі Томашпільської громади.

Для досягнення цієї мети поставлено такі ключові завдання:

- Сконцептуалізувати сутність та функції етно-турів у контексті туризму культурної спадщини;
- Оцінити ресурси культурної спадщини та туристичний потенціал Томашпільської громади;
- Розробити етнотуристичний продукт, що відображає культурну ідентичність громади;
- Запропонувати рекомендації щодо розвитку етнотуризму та співпраці зацікавлених сторін.
- Виявити сильні та слабкі сторони розвитку етноекскурсійної діяльності в Томашпільській громаді на основі SWOT-аналізу.
- Розробити стратегічні рекомендації щодо активізації етноекскурсійної діяльності, включаючи цифровізацію, партнерські мережі та залучення інвестицій.

Об'єктом дослідження є етно-тури як інструмент промоції та культурного туризму в територіальній громаді.

Предметом дослідження є ресурси культурної спадщини Томашпільської громади, існуючі туристичні практики та механізми розробки та впровадження етнотуристичних продуктів.

Методом дослідження є комбінація якісних та кількісних методів. Методологічний підхід включає аналіз документів та літератури, польові спостереження, опитування місцевих зацікавлених сторін, SWOT-аналіз для оцінки сильних і слабких сторін, пов'язаних із розвитком етнотуризму. Ці методи дозволяють всебічно оцінити як теоретичні основи, так і практичну реалізацію етнотуристичних заходів у вибраній спільноті.

Значущість отриманих результатів. Дослідження сприяє розвитку теоретичних підходів до етно-турів як інструменту популяризації культурної спадщини в територіальних громадах. Воно уточнює роль етнотуризму у зміцненні місцевої ідентичності та підтримці сталого розвитку громад, особливо у контексті децентралізації. Дослідження пропонує комплексну методологічну основу для оцінки етнокультурного потенціалу та розробки етнотуристичного продукту. Поєднання аналізу літератури, польових досліджень, опитування зацікавлених сторін та SWOT-аналізу може бути застосоване іншими громадами при плануванні культурно-туристичних ініціатив. Практична цінність дослідження полягає в розробці спеціалізованого етнотуристичного продукту та стратегічних рекомендацій для Томашпільської громади. Результати можуть бути використані місцевою владою та учасниками туристичного ринку для популяризації культурної спадщини, підвищення туристичної привабливості та підтримки місцевого соціально-економічного розвитку.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕТНОЕКСКУРСІЙ У КОНТЕКСТІ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

1.1. Етноекскурсії як форма культурно-пізнавального туризму: сутність, функції, класифікація

В умовах глобалізації та швидких соціально-культурних перетворень збереження та популяризація культурної спадщини стали пріоритетними завданнями для багатьох країн та місцевих громад. Туризм, зокрема культурний та освітній, відіграє значну роль у цьому процесі, перетворюючи ресурси спадщини на доступні та змістовні враження. У цьому контексті етнотуризм став важливою формою туристичної діяльності, зосередженою на дослідженні та інтерпретації етнічних традицій, місцевих звичаїв та культурної ідентичності. [5; 7; 9]

Етнотуризм можна визначити як організовані екскурсії або подорожі, спрямовані на ознайомлення відвідувачів з етнічними, історичними та культурними особливостями конкретної громади або регіону. Їх відмінною рисою є акцент на автентичності та безпосередньому знайомстві з місцевою культурою. На відміну від масових туристичних продуктів, які часто надають пріоритет розвагам або пасивному огляду визначних пам'яток, етнотуризм побудований на культурному зануренні, розповідях та взаємодії з місцевими жителями як носіями традицій. Суть етнотурів полягає в презентації та інтерпретації матеріальної та нематеріальної культурної спадщини. Матеріальна спадщина включає архітектурні пам'ятки, музеї, історичні поселення, традиційні будинки, місця поклоніння та матеріальні артефакти, що відображають спосіб життя певної етнічної групи. Нематеріальна спадщина охоплює фольклор, музику, танці, ритуали, традиційні ремесла, кулінарні традиції, діалекти та усні оповіді, що передаються з покоління в покоління. Етнотури мають на меті інтегрувати ці елементи в цілісний

туристичний продукт, який дозволяє відвідувачам зрозуміти культурну унікальність громади.

З теоретичної точки зору, етнотури тісно пов'язані з поняттями культурного туризму, туризму спадщини та туризму на основі громади. Вони поєднують освітні цілі з рекреаційними елементами, заохочуючи відвідувачів здобувати знання, одночасно пізнаючи місцеві традиції в шанобливий та відповідальний спосіб. Крім того, етнотури сприяють зміцненню місцевої ідентичності, підвищуючи обізнаність про культурні цінності як серед мешканців, так і серед туристів. [7; 11]

Функції етнотурів є багатограними.

По-перше, освітня функція передбачає поширення знань про місцеву історію, традиції та етнографічні особливості. Завдяки екскурсійним коментарям туристи отримують структуровану інформацію, яка покращує їхнє розуміння культурного розмаїття та історичних процесів. [7; 11]

По-друге, функція збереження культури виражається у підтримці збереження традицій та ремесел. Коли культурні елементи стають частиною туристичного продукту, вони набувають економічної цінності, що мотивує громади до їх збереження та відродження. Майстер-класи, демонстрації традиційних ремесел та фольклорні виступи сприяють передачі знань між поколіннями. [9; 11]

По-третє, соціальна та комунікативна функція сприяє міжкультурному діалогу та взаєморозумінню. Пряма взаємодія між відвідувачами та місцевими жителями допомагає подолати стереотипи та сприяє толерантності та повазі до культурних відмінностей. [11]

По-четверте, економічна функція сприяє місцевому розвитку. Етнотури створюють можливості для малого бізнесу, ремісників, гідів та постачальників послуг гостинності. Така диверсифікація джерел доходу є особливо важливою для сільських та малих територіальних громад.

По-п'яте, функція формування ідентичності та іміджу зміцнює згуртованість громади та формує позитивний туристичний імідж території, підвищуючи її привабливість на регіональному та національному рівнях.

Етнотури можна класифікувати за кількома критеріями.

За тематичною спрямованістю вони можуть включати: [7]

- * історичні та етнографічні тури, зосереджені на розвитку поселень та етнічних груп;
- * ремісничі тури, зосереджені на традиційних ремеслах та майстернях ремісників;
- * гастрономічні тури, що досліджують традиційну кухню та культуру харчування;
- * фольклорні та фестивальні тури, пов'язані з традиційними святами та ритуалами;
- * релігійні або паломницькі тури, пов'язані зі священною спадщиною.

За тривалістю етнотури можуть бути одноденними екскурсіями або багатоденними програмами з повним зануренням, що дозволяють глибше взаємодіяти з приймаючою громадою.

За рівнем участі вони можуть бути пасивними (спостереження та слухання) або інтерактивними, що передбачають участь у майстер-класах, виготовленні ремесел, приготуванні традиційних страв або виконанні ритуалів.

За цільовою аудиторією етнотури можуть бути розроблені для шкільних груп, студентів, дослідників, внутрішніх туристів, діаспорних спільнот або міжнародних відвідувачів, зацікавлених в автентичних культурних враженнях.

Підсумовуючи, етнотуризм є складною та багатовимірною формою культурного та освітнього туризму. Він слугує не тільки механізмом для представлення культурної спадщини, але й інструментом сталого територіального розвитку. Поєднуючи освіту, збереження, економічне стимулювання та залучення громади, етнотуризм створює збалансовану модель туризму, яка підтримує як культурну спадкоємність, так і соціально-економічний прогрес.

1.2. Культурна спадщина територіальних громад: поняття, складові та механізми збереження

Культурна спадщина є фундаментальним елементом ідентичності громади та соціальної безперервності. Для територіальних громад вона є не тільки спадщиною, отриманою від попередніх поколінь, а й стратегічним ресурсом для сталого розвитку. Культурна спадщина відображає історичний досвід, традиції,

цінності та світогляд місцевих жителів, формуючи символічну основу згуртованості та самобутності громади.

У широкому сенсі культурну спадщину можна визначити як сукупність матеріальних і нематеріальних цінностей, створених або накопичених громадою, що мають історичну, художню, наукову або соціальну цінність і передаються з покоління в покоління. На місцевому рівні культурна спадщина тісно пов'язана з повсякденним життям, колективною пам'яттю та регіональною ідентичністю. Територіальні громади виступають як зберігачі, так і бенефіціари цієї спадщини, несучи відповідальність за її збереження та раціональне використання.

Складові культурної спадщини традиційно поділяються на матеріальні та нематеріальні елементи.

Матеріальна культурна спадщина включає фізичні об'єкти та місця, що мають історичне або культурне значення. До них можуть належати архітектурні пам'ятки, історичні будівлі, археологічні пам'ятки, релігійні споруди, меморіальні комплекси, музеї, традиційні сільські будинки та артефакти, пов'язані з місцевими ремеслами або історичними подіями. Такі об'єкти слугують видимими символами минулого та надають матеріальні свідчення культурного розвитку. [7; 16]

Нематеріальна культурна спадщина складається з живих традицій та форм вираження, які громади визнають частиною своєї культурної ідентичності. До них належать усні традиції, фольклор, музика, танці, ритуали, святкові події, традиційні ремісничі навички, кулінарні традиції та місцеві діалекти. Нематеріальна спадщина має динамічний характер; вона еволюціонує з часом, зберігаючи при цьому основні елементи, що забезпечують культурну спадкоємність. Вона має особливе значення для невеликих територіальних громад, де традиції часто зберігаються завдяки передачі в сім'ї та участі громади.

Окрім матеріальних та нематеріальних компонентів, деякі дослідники виділяють природно-культурну спадщину, яка відображає взаємодію між людською діяльністю та природним середовищем. Ландшафти, сформовані традиційними сільськогосподарськими практиками, священні природні об'єкти та історично сформовані поселення також є частиною культурного простору громади.

Збереження культурної спадщини вимагає комплексної системи механізмів, що діють на правовому, інституційному, соціальному та економічному рівнях. [9; 16]

По-перше, правові механізми включають національне законодавство та місцеві нормативні акти, спрямовані на захист історичних пам'яток та збереження нематеріальної спадщини. Створення офіційних реєстрів об'єктів культурної спадщини, надання їм статусу об'єктів, що підлягають охороні, та регулювання діяльності з реставрації є важливими елементами правового захисту.

По-друге, інституційні механізми передбачають діяльність місцевих органів влади, відділів культури, музеїв, навчальних закладів та неурядових організацій. Ці установи координують ініціативи зі збереження, управляють об'єктами культури та реалізують освітні програми, що сприяють усвідомленню цінності спадщини.

По-третє, механізми на рівні громади відіграють важливу роль, особливо в невеликих територіальних громадах. Активна участь мешканців в організації культурних заходів, збереженні традицій та підтримці місцевих музеїв або культурних центрів забезпечує живий переказ спадщини. [11; 13]

По-четверте, економічні механізми сприяють збереженню спадщини через стале використання. Інтеграція культурних ресурсів у туристичні продукти, включаючи етнотури, створює фінансові стимули для збереження історичних пам'яток та відродження традиційних ремесел. Однак таке використання має бути збалансованим і відповідальним, щоб запобігти надмірній експлуатації або комерціалізації, які можуть загрожувати автентичності. [4; 11; 16]

По-п'яте, освітні та інформаційні механізми спрямовані на підвищення обізнаності мешканців та відвідувачів про цінність культурної спадщини. Публічні лекції, виставки, семінари, цифрові платформи та рекламні кампанії посилюють повагу до місцевих традицій та заохочують до їх збереження. [10; 16]

У контексті децентралізації територіальні громади отримують більшу автономію в управлінні культурними ресурсами. Це створює як можливості, так і виклики. З одного боку, місцеві органи влади можуть розробляти індивідуальні стратегії захисту спадщини та розвитку туризму. З іншого боку, обмежені фінансові ресурси

та недостатня професійна експертиза можуть перешкоджати ефективному збереженню. [1; 15; 16]

Тому культурну спадщину територіальних громад слід розглядати як багатовимірну систему, що поєднує матеріальні об'єкти, живі традиції, соціальні практики та інституційні рамки. Її збереження вимагає скоординованих зусиль місцевих органів влади, культурних установ, членів громади та зацікавлених сторін у сфері туризму. За умови відповідального управління культурна спадщина стає не тільки символом ідентичності, а й потужним рушієм соціально-економічного розвитку та стійкості громади.

У контексті реформ децентралізації територіальні громади стали ключовими учасниками формування стратегій місцевого розвитку, включаючи просування етнотуризму. Передача адміністративних повноважень, фінансових ресурсів та повноважень щодо прийняття рішень від центральних органів влади до органів місцевого самоврядування значно розширила можливості громад самостійно управляти культурними цінностями та туристичними ініціативами. В результаті територіальні громади перестали бути пасивними отримувачами державної культурної політики, а стали активними учасниками створення та впровадження місцевих туристичних моделей. [1; 15]

Децентралізація, яка підтримується на європейському рівні такими інституціями, як Рада Європи, через принципи місцевого самоврядування, підкреслює важливість надання місцевим органам влади повноважень для вирішення питань, що безпосередньо впливають на їхнє населення. У туристичному секторі це означає, що громади отримують більший контроль над управлінням спадщиною, розвитком інфраструктури, розподілом бюджету та партнерством з приватними зацікавленими сторонами.

Громади відіграють велику роль у розвитку місцевого етнотуризму. По-перше, вони виступають хранителями матеріальної та нематеріальної культурної спадщини, включаючи традиційні ремесла, фольклор, ритуали, гастрономію та історичну пам'ять. Їх безпосередня участь забезпечує автентичність туристичних продуктів та зменшує ризик комерціалізації культури. Завдяки інтеграції місцевих

знань та наративів громади в екскурсійні програми, ініціативи з етнотуризму стають більш значущими та культурно чутливими.

По-друге, громади виступають організаторами та координаторами туристичної інфраструктури. Місцеві органи влади відповідають за поліпшення доступності, утримання культурних об'єктів, підтримку малих і середніх підприємств та створення сприятливих умов для сімейних підприємств, ремісників та місцевих гідів. Децентралізація забезпечує фінансові інструменти, такі як місцеві податки, гранти та фонди розвитку, які дозволяють громадам інвестувати в проекти, пов'язані з туризмом. [15; 17]

По-третє, територіальні громади сприяють партнерському управлінню в плануванні туризму. Публічні консультації, форуми громад та механізми партнерського бюджетування дозволяють мешканцям впливати на рішення щодо розвитку туризму. Такий підхід зміцнює соціальну згуртованість та сприяє формуванню відчуття приналежності до місцевих ресурсів культурної спадщини.

Крім того, органи місцевого самоврядування часто встановлюють партнерські відносини з культурними установами, неурядовими організаціями та міжнародними донорами для реалізації етнокультурних проектів. Співпраця з організаціями, що підтримують сталий розвиток туризму, такими як Всесвітня туристська організація, сприяє впровадженню найкращих практик у сфері збереження спадщини та відповідального управління туризмом. [1; 8; 12]

Економічний вимір залучення громади є не менш важливим. Етнотуризм може диверсифікувати місцеву економіку, особливо в сільських та приміських районах, створюючи робочі місця та додаткові джерела доходу. Доходи від туристичної діяльності можуть бути реінвестовані в розвиток громади, модернізацію інфраструктури та культурні ініціативи, сприяючи довгостроковій стійкості. [4; 11; 13]

Однак ефективність територіальних громад у розвитку місцевого етнотуризму залежить від кількох факторів, зокрема адміністративного потенціалу, навичок стратегічного планування, залучення громади та доступу до фінансових ресурсів. Недостатня професійна підготовка, обмежений досвід у сфері маркетингу

або слабка міжмуніципальна співпраця можуть перешкоджати реалізації потенціалу етнотуризму.

Варто зазначити, що в умовах децентралізації територіальні громади стають центральними зацікавленими сторонами у розвитку місцевого етнотуризму. Розширення їхніх повноважень дає їм змогу зберігати культурну ідентичність, стимулювати економічне зростання та реалізовувати стратегії сталого туризму, адаптовані до місцевих потреб. Зміцнення організаційної спроможності та заохочення активної участі громадян залишаються необхідними передумовами для максимізації вигод від етнотуризму.

1.3. Методологія дослідження етноекскурсійної діяльності

Методологія дослідження етноекскурсійної діяльності ґрунтується на міждисциплінарному підході, що поєднує туризм, етнографію, культурну антропологію, соціологію та дослідження культурної спадщини. Така інтеграція є необхідною, оскільки етноекскурсії є не лише туристичним продуктом, а й складним соціально-культурним явищем, що відображає традиції, цінності та ідентичність певних етнічних спільнот. Тому методологічна база повинна враховувати як організаційні аспекти екскурсійної діяльності, так і її культурне, освітнє та соціальне значення. [2; 7]

Теоретична основа дослідження базується на концепціях культурного та історико-культурного туризму, а також на розумінні нематеріальної культурної спадщини, сформульованому ЮНЕСКО. Згідно з цим підходом, традиції, ритуали, ремесла, фольклор, усна історія та звичаї є важливими елементами етнічної спадщини, які можуть бути інтерпретовані та представлені за допомогою екскурсійної діяльності. Водночас враховуються принципи сталого розвитку туризму, які просуває Всесвітня організація туризму. Ці принципи підкреслюють важливість балансу між розвитком туризму та збереженням культури.

З методологічної точки зору, дослідження застосовує змішаний метод, що поєднує якісний та кількісний підходи. Якісний компонент дозволяє глибоко дослідити зміст та структуру етноекскурсій. Етнографічне спостереження під час

екскурсій дає змогу проаналізувати комунікацію між гідями та відвідувачами, техніки інтерпретації та загальний досвідний вимір діяльності. Аналіз змісту екскурсійних сценаріїв, рекламних матеріалів та освітніх ресурсів допомагає визначити домінуючі наративи та стратегії культурного представлення. [2]

Кількісний компонент доповнює якісні висновки, пропонуючи вимірювані показники ефективності. Опитування, проведені серед учасників, дають змогу оцінити задоволеність відвідувачів, сприйняття автентичності та освітні результати. Статистичний аналіз відвідуваності, демографічних характеристик туристів та економічних показників дає підстави для оцінки соціально-економічного впливу етноекскурсійної діяльності на місцеві громади. Інтеграція цих методів забезпечує надійність та повноту результатів дослідження.

Збір даних здійснюється шляхом польових досліджень у вибраних етнокультурних місцях, таких як музеї, комплекси під відкритим небом та традиційні поселення. Первинні дані підкріплюються вторинними джерелами, включаючи наукові публікації, програми розвитку туризму та офіційні статистичні звіти. Для відбору експертів та представників громади використовується цілеспрямована вибірка, а для опитувань відвідувачів застосовуються методи структурованої вибірки, щоб забезпечити репрезентативність.

Важливим компонентом методології є встановлення критеріїв оцінки. Етноекскурсійна діяльність оцінюється з точки зору культурної автентичності, освітньої цінності, залучення відвідувачів та їхнього внеску в сталий місцевий розвиток. Особлива увага приділяється точності культурної інтерпретації та ступеню, в якому екскурсії сприяють повазі до етнічного різноманіття. [2; 11; 13] Етичні міркування відіграють значну роль у процесі дослідження. Дослідження дотримується принципів інформованої згоди, конфіденційності та поваги до культурної чутливості. Співпраця з місцевими громадами вважається необхідною для уникнення спотворення або комерціалізації традицій та для забезпечення того, щоб розвиток туризму сприяв збереженню культурної спадщини. [2]

У висновку, методологія дослідження етноеккурсійних заходів характеризується теоретичною міждисциплінарністю, етичною відповідальністю. Такий підхід дозволяє комплексно зрозуміти етноеккурсії як туристичну практику та механізм збереження і просування етнічної культурної спадщини.

РОЗДІЛ 2.

ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТА ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ЕТНОЕКСКУРСІЙ У ТОМАШПІЛЬСЬКІЙ ГРОМАДІ

2.1. Загальна характеристика, історико-культурний потенціал та туристичні ресурси Томашпільської громади

Томашпільська громада розташована в південно-східній частині Вінницької області, у межах Тульчинського району. На півночі громаду обмежують села Височеньке та Рожнятівка з характерними височинними подільськими ландшафтами, на півдні — території Гнатіва й Комаргорода з долиною річки Русава та ставками, що створюють рекреаційні можливості. Східну межу визначають лісові масиви та балки поблизу Стіни й Зеленкова, а західну — села Вербова та Нетребівка, що водночас є головними в'їзними логістичними воротами громади. У центрі дестинації — смт Томашпіль, яке виконує функцію туристичного ядра завдяки наявності історико-культурних об'єктів, подієвих майданчиків та адміністративних сервісів. Територія громади лежить на Подільській височині, яка вирізняється хвилястим рельєфом, численними балками та пагорбами. Місцевість мальовнича, із багатою природою та родючими ґрунтами. [15; 21]

Через територію громади протікає річка Русава та її притоки, що належать до басейну Південного Бугу. Ці водні ресурси мають важливе значення для сільського господарства та підтримання екологічного балансу. Клімат у регіоні помірно континентальний: літо зазвичай тепле, а зима м'яка, з помірною кількістю опадів. Томашпільська громада розташована приблизно за 100 кілометрів на південний схід від обласного центру — міста Вінниці, та за 25 кілометрів від районного центру — міста Тульчин. Її територія має зручне транспортне розташування: неподалік проходить залізнична лінія Жмеринка—Одеса, а також автошляхи місцевого значення, що з'єднують громаду з навколишніми населеними пунктами.

Площа: близько 665-666,6 км².

Кількість населення: близько 21 930 осіб (дані станом на 2021 рік)

Структура та адміністративні одиниці

- Громада складається з **смт Томашпіль** та близько **27 інших населених пунктів** (сіл)
- Деякі з більших або відомих сіл у складі громади: Комаргород, Велика Русава, Липівка.
- Голова громади: **Немировський Валерій Федорович**.

Спеціалізація громади формується навколо культурно-пізнавального, етнографічного та екологічного туризму, оскільки регіон має розвинений сільськогосподарський уклад, збережені традиції Поділля, природні ландшафтні ресурси та потенціал для створення локальних туристичних продуктів. [14; 15]

Історична спадщина громади Томашпіля є важливою основою для розвитку місцевого туризму та формування змістовних екскурсійних маршрутів. У сучасному контексті історичні та культурні ресурси розглядаються не тільки як об'єкти збереження, а й як інструменти територіального розвитку, формування ідентичності та економічної активізації. Для сільських та малих міських громад спадщина часто стає ключовим фактором у створенні впізнаваного іміджу, залученні відвідувачів та зміцненні зв'язку між місцевим населенням та його минулим. У цьому плані Томашпіль має значний потенціал, оскільки на території громади збереглося близько 65 пам'яток культурної спадщини, серед яких: [4; 5; 14]

- **Палац Четвертинських-Балашових** у селі Комаргород — архітектурна перлина XIX століття з елементами класицизму, оточена залишками старовинного парку.
- **Палац у селі Антопіль**, збудований у XVIII столітті, який має історичну та мистецьку цінність.
- **Церкви, костели та каплиці** у Томашполі, Комаргороді, Стіні, Гнаткові — культові споруди, що зберігають архітектурні традиції Поділля.
- **Історичний музей імені І. Д. Черняховського** у селі Вербова, де зібрані матеріали про військову історію краю та побут мешканців минулих століть.

Важливе місце займають пам'ятки історії та меморіальні комплекси, присвячені подіям визвольної боротьби, Другої світової війни та іншим ключовим етапам української історії. Меморіали, братські могили, пам'ятники загиблим воїнам формують мережу місць пам'яті, які часто стають об'єктами патріотичних екскурсій та історико-просвітницьких заходів.

Не менш важливими є нематеріальні складові спадщини, зокрема легенди, усні традиції, місцеві звичаї, релігійні обряди, традиційні ремесла та колективна пам'ять мешканців. Разом ці елементи утворюють культурний ландшафт, який відображає історичну еволюцію громади та створює основу для інтерпретаційного туризму. [9; 11; 14]

З точки зору планування екскурсій, історична спадщина виконує одразу кілька функцій. По-перше, вона виконує освітню функцію, оскільки екскурсійні маршрути, засновані на історичних пам'ятках, допомагають відвідувачам краще зрозуміти розвиток регіону, його соціальну структуру, етнічний склад, релігійні традиції та культурні трансформації. По-друге, воно має культурну та комунікативну функцію, оскільки екскурсії створюють діалог між минулим і сьогоденням, дозволяючи як мешканцям, так і туристам сприймати спадщину не як абстрактне поняття, а як живу частину ідентичності громади. По-третє, воно виконує економічну функцію, оскільки включення історичних пам'яток до туристичних маршрутів сприяє розвитку місцевого підприємництва, готельного бізнесу, ремесел та культурних ініціатив.

Завдяки ретельно підібраним фактам, біографіям, місцевим легендам та візуальним символам екскурсійні маршрути можуть представити громаду як простір із власним унікальним історичним досвідом. Такий підхід значно посилює емоційний вплив екскурсій та робить їх більш пам'ятними для відвідувачів. [5; 11]

Слід також підкреслити, що перетворення спадщини на екскурсійний ресурс вимагає належної організації та інтерпретації. Сама лише наявність історичних об'єктів не гарантує їхньої туристичної цінності. Необхідно визначити найбільш представницькі об'єкти, оцінити їхній стан та доступність, розробити логіку маршруту, підготувати інформаційні матеріали та забезпечити професійну

екскурсійну підтримку. Вказівники, карти, QR-коди, аудіогіди, елементи музейної експозиції та цифрові засоби візуалізації можуть істотно поліпшити сприйняття історичної спадщини туристами. Отже, ефективність екскурсійних маршрутів залежить не тільки від багатства самої спадщини, а й від якості її презентації. [6; 10; 11]

Іншим важливим аспектом є роль місцевої громади у збереженні та популяризації історичної спадщини. Мешканці не є пасивними спостерігачами, а активними носіями історичної пам'яті. Їхня участь у збиранні місцевих історій, збереженні традиційної культури, догляді за історичними пам'ятками та організації заходів може значно збагатити екскурсійні маршрути. Участь громади також підвищує автентичність туристичного продукту та забезпечує більш сталу модель використання спадщини. У випадку Томашпіля це може стати значною конкурентною перевагою, особливо в контексті зростання попиту на місцевий, досвідчений та культурний туризм. [14; 22]

Таким чином, історична спадщина громади Томашпіля повинна розглядатися як важливий ресурс для формування екскурсійних маршрутів. Її потенціал полягає в поєднанні матеріальної та нематеріальної спадщини, освітньої та емоційної цінності, тематичного різноманіття та можливості залучення місцевих жителів до розвитку туризму. Правильно розроблені екскурсійні маршрути на основі історичної спадщини можуть сприяти не тільки збереженню культурних цінностей, а й соціально-економічному розвитку громади, зміцненню місцевої ідентичності та створенню позитивного іміджу території. Отже, використання історичної спадщини в плануванні екскурсій є перспективним напрямком для сталого розвитку туризму в громаді. [4; 11; 13]

2.2. Нематеріальна культурна спадщина та інфраструктурне забезпечення як основа етнокскурсійної діяльності

Томашпільська громада багата на народні традиції, ремесла й звичаї, що передаються з покоління в покоління. У громаді активно розвиваються місцеві ремесла, які відомі за межами України: кераміка, ткацтво, вишивка, лозо- та

рогозоплетіння, теслярство а в селі Стіна — екопродукція. Майстри народної творчості передають техніки, притаманні подільському регіону, що створює можливості для організації майстер-класів, етнографічних турів, туристичних воркшопів із виготовлення сувенірної продукції.

Важливим культурним явищем є фестивальний рух, який сприяє розвитку подієвого туризму. Серед найвідоміших заходів:

- **Фестиваль народної культури “Одвічна Русава”**, який щороку проходить у селі Стіна. Він об’єднує фольклорні колективи з усієї Вінниччини, знайомить туристів із традиційною музикою, танцями, народними костюмами й ремеслами.
- **Фестиваль фронтової пісні “Пісня, обпалена війною”**, присвячений військово-патріотичній тематиці та вшануванню пам’яті захисників України.

Такі події не лише приваблюють туристів, а й сприяють розвитку локального бренду громади, створюють позитивний імідж території як культурно активного осередку Поділля. [5; 11; 18]

Туристична інфраструктура Томашпільської громади перебуває на етапі формування. Вона включає окремі елементи, які забезпечують базові потреби відвідувачів, однак поки не утворюють цілісної системи, здатної повною мірою обслуговувати значний туристичний потік.

Зокрема, питання безпеки потребує доопрацювання саме в місцях, які потенційно можуть приваблювати туристів. Популярні природні зони — долина Русави, Стінанський яр, лісові ділянки поблизу Антонівки — не мають чітко позначених безпечних спусків, зручних та видимих маркувань стежок або інформаційних табличок щодо можливих ризиків. У селах, де збереглися історичні пам’ятки та культові споруди, необхідна реставрація, оновлення територій навколо них та створення інтерактивного супроводу, наприклад QR-екскурсій. Також відсутні вказівники, що могли б орієнтувати відвідувачів щодо розташування укриттів чи найближчих аптечних пунктів. Попри те, що об’єкти цивільного захисту існують у школах, будинках культури та адміністративних установах, вони не інтегровані у туристичну навігацію громади. Подібна ситуація спостерігається й у сфері

підготовки персоналу: працівники малого бізнесу, садиб зеленого туризму та закладів харчування здебільшого не проходили спеціалізовані тренінги щодо дій у надзвичайних ситуаціях. [5; 11; 13]

Рівень комфортності перебування туристів теж частково обмежений. Низка доріг, які ведуть до цікавих туристичних локацій — наприклад, до Стінянського яру або окремих храмів у селах Комаргород і Ракова — потребують ремонту або вирівнювання. Зони відпочинку поблизу водойм і лісових масивів здебільшого не облаштовані для тривалого перебування: бракує лавок, накриттів від сонця чи дощу, смітників, а також спеціальних місць для організованих пікніків. Туристи, які приїжджають у громаду на кілька днів, можуть зіткнутися з обмеженим вибором житла, оскільки більшість пропозицій — це приватні садиби, що працюють у неформальному режимі та не завжди мають стандартизований сервіс. Заклади харчування, хоч і представлені локальними кафе та домашніми кухнями, часто не мають розроблених меню англійською мовою, онлайн-бронювання чи можливості залишити відгук у публічних сервісах.

Найбільш відчутною проблемою залишається нестача сучасного інформаційного забезпечення. Станом на сьогодні громада не має централізованої системи інформування туристів: у Томашполі, Вапнярці чи Стіні відсутні інформаційні стенди з картами, короткими описами пам'яток або історією місцевих об'єктів. Більшість значущих локацій — від храмів до пам'ятних місць, старих кладовищ, панорамних точок або залишків цукроварні — не мають QR-кодів, які б дозволили туристу швидко отримати інформацію. Немає офіційної туристичної мапи, а інформація про події чи цікаві маршрути розсіяна між окремими сторінками у соцмережах. Громада також не має туристичного вебпорталу, який міг би об'єднати маршрути, контакти гідів, бронювання садиб, історичні довідки та рекомендації.

З огляду на це створення Туристично-інформаційного центру стало б важливим кроком для систематизації роботи у сфері туризму. Такий центр міг би не лише надавати довідкові послуги та поширювати друковані матеріали, а й координувати взаємодію між підприємцями, культурними установами та органами

влади. Він також міг би розробити стандартизовану навігацію, створити інтерактивні карти, запустити офіційний туристичний вебпортал і забезпечити просування громади в медіапросторі.

У майбутньому розвиток туристичної інфраструктури громади має відбуватися комплексно. Це включає покращення освітлення та встановлення камер у ключових туристичних зонах, поліпшення доріг і створення комунальних зон відпочинку, модернізацію сервісів у сфері проживання та харчування, а також цифровізацію туристичного продукту. Консолідована робота в цьому напрямі не лише підвищить якість перебування туристів, а й сприятиме формуванню впізнаваного іміджу Томашпільської громади як території, де поєднуються природна привабливість, історична автентичність та зручність для відвідувачів. Таким чином, саме поєднання безпеки, комфорту та якісного інформаційного супроводу є тим фундаментом, на якому громада зможе створити сучасну туристичну дестинацію та забезпечити стабільний розвиток своєї туристичної галузі в найближчі роки.

2.3. Оцінка сильних і слабких сторін розвитку етноекскурсій у громаді

Розвиток етноекскурсій у громаді є перспективним напрямком місцевого туризму, оскільки він поєднує збереження культури, освітню діяльність та просування регіональної ідентичності. У контексті зростаючого інтересу до автентичних подорожей цей вид туризму має значний потенціал для залучення відвідувачів, які шукають не тільки відпочинок, а й змістовне культурне спілкування. [5; 11; 13]

Однією з головних сильних сторін розвитку етноекскурсій у громаді є наявність унікального культурного середовища, сформованого місцевими традиціями, історичною пам'яттю та елементами нематеріальної спадщини. Традиційні звичаї, місцеві легенди, народні пісні, святкові ритуали, регіональна кухня та ремесла можуть слугувати цінною основою для створення оригінальних екскурсійних продуктів. Такі ресурси дозволяють громаді запропонувати туристам автентичний досвід, який не можна легко відтворити в інших місцях. Ця

унікальність підвищує привабливість етноеккурсій та допомагає сформувати виразний туристичний образ території.

Іншою важливою сильною стороною є освітня та культурна цінність етноеккурсій. Вони не тільки розважають відвідувачів, але й сприяють поширенню знань про місцеву історію, ідентичність та спосіб життя. Завдяки таким екскурсіям туристи отримують глибше розуміння культурних традицій регіону, а самі мешканці можуть краще усвідомити цінність своєї спадщини. У цьому сенсі етноеккурсії виконують важливу соціальну функцію, сприяючи культурній спадкоємності, міжпоколінньому діалогу та повазі до місцевих традицій. Вони особливо актуальні для шкільних груп, студентів, сімей та відвідувачів, які цікавляться регіональними дослідженнями та культурним туризмом. [7; 11]

Ще однією перевагою є можливість безпосередньо залучити місцевих жителів до туристичної діяльності. Етноеккурсії часто покладаються на участь громади, включаючи оповідачів, ремісників, виконавців, місцевих істориків, працівників музеїв та домогосподарства, які зберігають традиційні звичаї. Це створює сприятливі умови для туризму на основі громади, де місцеві жителі є не тільки спостерігачами, а й активними учасниками розвитку туризму. Така участь зміцнює соціальну згуртованість, підтримує місцеві ініціативи та підвищує автентичність екскурсійного продукту. Крім того, це може створити додаткові джерела доходу для місцевих жителів завдяки продажу виробів народних промыслів, традиційних страв або участі в культурних заходах.

Однак, незважаючи на ці сильні сторони, розвиток етноеккурсій у громаді часто обмежується кількома слабкими сторонами. Однією з найважливіших проблем є недостатній рівень інфраструктури та організації. Навіть там, де існують багаті культурні традиції, вони можуть залишатися недооціненими, якщо немає чітко розроблених маршрутів, інформаційних матеріалів, вказівників або стратегій просування. У багатьох випадках культурні ресурси доступні у фрагментованій формі і ще не перетворені на цілісний туристичний продукт. Як результат, туристичний потенціал громади може залишатися в значній мірі нереалізованим. [13]

Інша слабкість стосується поступової втрати або ослаблення традиційних культурних практик. Процеси модернізації, міграції, глобалізації та демографічних змін часто зменшують безперервність звичаїв та місцевих знань. Молодші покоління можуть виявляти менший інтерес до збереження традиційних ремесел, ритуалів або фольклору, що створює ризик культурної ерозії. За таких обставин етноекскурсії можуть стикатися з труднощами, пов'язаними з обмеженою кількістю автентичних практик, які все ще активно підтримуються в повсякденному житті. Це означає, що громада повинна не тільки використовувати існуючу спадщину для туристичних цілей, але й інвестувати в її збереження та відродження. [9; 11]

Ще одним обмеженням є відсутність достатньої фінансової та професійної підтримки. Якщо громада не має фінансування або скоординованого управління, туристичні ініціативи можуть залишатися випадковими та несистематичними. Таким чином, успіх розвитку етноеккурсій залежить не тільки від наявності спадщини, але й від здатності ефективно її організувати та презентувати. [8; 13]

Водночас потенційні відвідувачі можуть просто не знати про існування етнокультурних ресурсів громади, якщо вони недостатньо представлені в регіональній туристичній рекламі. Слабка присутність в Інтернеті, відсутність партнерських відносин з туристичними агентствами та мінімальна видимість у ЗМІ можуть зменшити кількість відвідувачів і перешкоджати довгостроковому зростанню туризму. [3; 10]

Проте ці слабкі сторони не виключають перспектив розвитку. Навпаки, вони вказують на сфери, на які слід спрямувати стратегічні зусилля. Якщо громада інвестує в збереження нематеріальної культурної спадщини, підготовку місцевих гідів, створення тематичних маршрутів та поліпшення туристичної інфраструктури, етноекскурсії можуть стати однією з найбільш характерних і стійких форм місцевого туризму. Їхня цінність полягає не тільки в економічній вигоді, а й у зміцненні місцевої ідентичності, збереженні традицій та створенні глибшого зв'язку між відвідувачами та культурним середовищем громади. [8; 11; 13]

Таким чином, розвиток етноеккурсій у громаді характеризується поєднанням значних сильних і помітних слабких сторін. Серед сильних сторін — автентичність, освітня цінність, залучення громади та багатство місцевих культурних традицій. Серед слабких сторін — недостатня інфраструктура, ерозія традиційних практик, обмежена фінансова та професійна підтримка, а також недостатнє просування. Зважена оцінка цих факторів дозволяє підійти до розвитку етноеккурсій більш стратегічно та створює основу для зміцнення культурного та туристичного потенціалу громади.

РОЗДІЛ 3.

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ТА СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ЕТНОЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ГРОМАДІ

3.1. Концепція та програма авторського етноекскурсійного продукту «Подільський Вікенд: Гармонія природи й традицій Томашпіля»

Основна ідея полягає в тому, щоб познайомити відвідувача з характерними рисами Поділля — його м'якими ландшафтами, спокійною атмосферою, гостинністю та глибокою етнокультурною спадщиною. Тур побудований як дводенна подорож, що поєднує активний, пізнавальний та гастрономічний компоненти, даючи можливість зануритись у життя громади не поверхово, а через безпосередній контакт із її природою та людьми.

Програма туру включає кілька складових. Однією з ключових є прогулянка екологічною стежиною вздовж річки Сливовки. Маршрут дозволяє побачити характерні для Подільського плато форми рельєфу, лісосмуги, невеликі балки та водні об'єкти, що створюють сприятливі умови для відпочинку на природі. Іншим важливим елементом є знайомство з традиційними ремеслами у форматі майстер-класу — з ткацтва, гончарства або дереворізьби. Такі активності дають можливість побачити, як жила громада протягом багатьох поколінь, та спробувати власноруч створити невеликий сувенір.

Програма також містить екскурсію історичними локаціями Томашпіля: від сакральних споруд до меморіальних місць, що зберігають пам'ять про важливі події минулого. Завершальним акцентом першого дня є гастрономічний вечір, під час якого туристи можуть скуштувати традиційні страви подільської кухні. Усе це супроводжується історіями місцевих мешканців та розповідями про походження окремих страв, звичаїв і обрядів.

Програма туру:

День 1. Знайомство з природою та історією

09:00–10:00 — Збір групи та поселення

- Прибуття учасників до Томашпіля.
- Поселення в місцевих садибах зеленого туризму.
- Вітальний напій (трав'яний чай або узвар), коротка розповідь про програму дня.

10:00–11:00 — Вступний оглядовий блок

- Знайомство з гідом та правилами безпечного перебування на маршруті.
- Інтерактивна міні-лекція «Подільський ландшафт і традиції громади».
- Роздача карт-схем екологічного маршруту.

11:00–13:00 — Піший маршрут екостежкою вздовж річки Сниводки

- Прогулянка лісосмугами та балками Подільського плато.
- Фотозупинки на оглядових точках.
- Спостереження за рослинністю та птахами.
- Розповідь гіда про природоохоронні зони

13:00–14:00 — Пікнік на природі

- Облаштована зона відпочинку біля води.
- Дегустація простих подільських страв: домашній сир, хліб, овочеві нарізки, трав'яні напої.
- Вільний час

14:00–16:00 — Майстер-клас з традиційних ремесел

(Залежно від обраної тематики групою)

- Ткацтво: створення невеликого елемента для домотканого полотна.
- Гончарство: формування глиняної іграшки або декоративної миски.
- Дереворізьба: прості орнаментальні мотиви Поділля.

Під час майстер-класу майстри розповідають про локальні традиції, символіку орнаментів та процеси виробництва.

16:00–17:00 — Відпочинок та повернення до садиб

- Вільний час для підготовки до вечірньої програми.
- Можливість прогулятися селом, зробити світлини, поспілкуватися з місцевими мешканцями.

17:00–19:00 — Історико-культурна екскурсія Томашпілем

- Огляд сакральних об'єктів (церкви та каплиці).
- Відвідування меморіальних місць.
- Розповідь про ключові події минулого, пов'язані з розвитком села.
- Короткі зупинки для фотографій і пояснення історичних особливостей громади.

19:00–21:00 — Гастрономічний вечір «Смак Поділля»

- Вечеря з традиційних подільських страв: борщ, деруни, галушки, печеня, узвар, домашні пироги.
- Господиня розповідає про рецептуру, сезонність продуктів і кулінарні традиції.
- Жива розмова з мешканцями, можливість поставити питання щодо місцевих звичаїв.
- За бажанням — етнічний міні-концерт або виступ фольклорного гурту громади.

21:00–22:00 — Вільний час

- Вечір біля вогнища або прогулянка селом.
- Неформальне спілкування та відпочинок перед наступним днем.

День 2. Занурення в автентичність та інтеграція досвіду

08:00–09:00 — Сніданок у садибі

- Домашні страви: сирники, яєчня з печі, хліб, варення, трав'яний чай.

09:00–11:00 — Відвідування локацій культурної спадщини

- Місцевий музей або краєзнавча експозиція.
- Тематична розповідь про подільський побут, традиції, народний одяг.
- Демонстрація автентичних предметів господарства.

11:00–12:30 — Етнографічна інтерактивна програма

- Навчання традиційних подільських ігор або пісень.
- Ознайомлення з народними святами та обрядами.
- Міні-воркшоп «Подільський орнамент: значення й символіка».

12:30–14:00 — Обід

- Страви локальної кухні з акцентом на сезонні продукти.

- Дегустація домашніх напоїв.

14:00–15:00 — Підсумковий круг «Враження та відкриття»

- Обмін враженнями між учасниками.
- Поради гідів щодо подальшого самостійного вивчення Поділля.

15:00–16:00 — Завершення туру та виїзд учасників

Такий туристичний продукт найбільшою мірою підходить кільком групам. Перш за все — це внутрішні туристи з Вінницької області та сусідніх регіонів, які шукають можливість провести вихідні у тиші та на природі, не витрачаючи час на далекі поїздки. Молоді сім'ї та пари також можуть знайти в цьому турі формат неквапливого, емоційно насиченого відпочинку. Для шкільних та студентських груп тур є пізнавальною поїздкою, яка розкриває історію, природу та етнографію Поділля. Фотографи й шанувальники екотуризму отримають можливість працювати з мальовничими пейзажами та автентичними локаціями, де нема натовпів туристів.

Запропонований тур до громади Томашпіль позиціонується як культурний та освітній туристичний продукт, орієнтований на вивчення місцевого історичного, етнографічного та культурного спадку. Його головна цінність полягає в тому, що він пропонує відвідувачам автентичний досвід, заснований на унікальній ідентичності громади, її традиціях, об'єктах матеріальної спадщини та місцевій історичній пам'яті. Тур орієнтований на шкільні групи, студентів, внутрішніх туристів та всіх відвідувачів, які цікавляться регіональною культурою, історією та значущими туристичними враженнями. [5; 14]

3.2. Маркетингове забезпечення та оцінка ефективності впровадження етноекскурсійного продукту

Ефективне просування туристичного продукту *«Подільський Вікенд: Гармонія природи й традицій Томашполя»* передбачає системну роботу одразу за кількома напрямками комунікації. Оскільки громада не має усталеного туристичного бренду, ключовим завданням маркетингової стратегії стає формування впізнаваності, підкреслення унікальності території та привернення

уваги тих груп відвідувачів, які найбільш зацікавлені у подібному форматі відпочинку. Маркетингова діяльність має охоплювати цифрові канали, офлайн-комунікацію, партнерські мережі та цільове PR-позиціонування.

Просування продукту передусім спирається на якісну цифрову комунікацію. Основою онлайн-присутності стає офіційний туристичний сайт громади або окремий лендінг туру, де подається детальна інформація про програму, вартість, локації, умови проживання та харчування, а також можливість бронювання. Такий ресурс повинен містити фотографії, карту маршруту, розклад турів та інтерактивні елементи, які допомагають відвідувачеві уявити, яким буде його відпочинок. [3; 10; 12]

Важливе місце займають соціальні мережі, оскільки саме вони формують перший емоційний контакт із потенційним туристом. У Facebook і Instagram доцільно публікувати серії постів, присвячених окремим етапам туру, короткі історії про місцевих майстрів, зразки виробів, елементи подільської природи, гастрономічні особливості та відгуки перших учасників. Для ширшої аудиторії молоді можна створювати короткі відео у форматі TikTok або Reels. Усі матеріали мають виконувати функцію «візуального занурення»: передавати атмосферу спокою, традиційності та натуральності.

Оскільки громада не є великою туристичною дестинацією, важливо забезпечити співпрацю з тими гравцями, які можуть розширити аудиторію продукту. До таких партнерів належать туристичні агентства Вінницької області та сусідніх регіонів, що спеціалізуються на внутрішньому туризмі, подієвих поїздках або освітніх турах. Співпраця передбачає створення спільних пакетних пропозицій, включення туру до каталогів та участь у партнерських акціях. [11; 13]

Важливим інструментом стає також взаємодія з закладами освіти та установами культури, оскільки вони формують значну частину цільової аудиторії (шкільні екскурсії, студентські групи, творчі колективи). Громада може пропонувати спеціальні освітні пакети, адаптовані під вікові особливості дітей та молоді.

Не менш перспективним напрямом є співпраця з національними програмами розвитку туризму, грантовими фондами та проектами, які працюють над популяризацією внутрішніх маршрутів. Їхня підтримка дозволить вийти за межі локального ринку та підвищити пізнаваність громади.

Для закріплення позиції на туристичному ринку важливо брати участь у регіональних і національних туристичних виставках. Такі події дають змогу презентувати «Подільський Вікенд» професійній спільноті, налагодити контакти з туроператорами та медіа, а також привернути увагу до громади як до нової DESTINATION. Презентаційні стенди можуть містити відеоматеріали, вироби місцевих майстрів, друковані буклети, карти маршрутів та дегустаційні елементи, що допомагають створити емоційний образ території. [12]

Окрім зовнішньої участі, громада може організовувати власні події заходи, наприклад фестивалі традиційних ремесел, гастрономічні свята або дні відкритих туристичних маршрутів. Такі події не лише приваблюють нових гостей, а й формують позитивну динаміку всередині громади. [18]

Для того щоб інформація про туристичний продукт сприймалася цілісно та професійно, важливо запровадити єдиний бренд громади. Це може бути стилізований логотип, слоган, набір кольорів і графічних елементів, які відображають автентичність Поділля і головні переваги Томашполя — спокій, природу, традиції та гостинність.

Усі промоматеріали — буклети, банери, картки туриста, путівники, рекламні відео — мають бути оформлені в цьому стилі. Це підвищує рівень довіри до продукту та формує асоціативний образ, який легко запам'ятовується.

Окремим напрямом просування є формування інформаційної присутності в регіональних та національних медіа. Для цього варто готувати пресрелізи, інтерв'ю з організаторами, історії успіху місцевих майстрів та підприємців, які беруть участь у турі. Матеріали можуть розміщуватися у виданнях, що висвітлюють туризм, культуру та розвиток територій.

Додатково доцільно запросити мандрівних блогерів та тревел-фотографів, що можуть створити якісний контент і поширити його серед власної аудиторії. Такий підхід є особливо ефективним для молодіжної цільової групи.

Для підвищення довіри до продукту необхідно впровадити механізми моніторингу та відгуків. Учасники туру можуть залишати коментарі на сторінках громади, у соціальних мережах і на спеціальних платформах для туристів. Позитивні відгуки відіграють роль «соціального доказу» та допомагають залучати нових гостей. [2; 12]

Завданням маркетингової стратегії є не лише продаж окремого туру, а й формування довготривалого іміджу Томашпіля як місця, де можна проводити вихідні, релаксувати, пізнавати культуру та отримувати емоційний відпочинок. Це включає регулярні інформаційні кампанії, сезонні пропозиції, запуск нових маршрутів та оновлення контенту.

Реалізація туристичного проекту у формі екскурсії або етнокультурного туру в громаді Томашпіля може мати комплексний позитивний ефект, що включає економічні, соціальні та культурні аспекти. Значення такої ініціативи слід оцінювати не тільки з точки зору розвитку туризму, але й з точки зору її більш широкого внеску в пожвавлення громади, збереження культурної спадщини та зміцнення місцевої ідентичності. У цьому контексті запропонований тур можна вважати ефективним інструментом активізації місцевих ресурсів та підвищення привабливості громади Томашпіля як напрямку культурного та освітнього туризму. [4; 11; 13]

З економічної точки зору реалізація проекту може сприяти стимулюванню місцевої підприємницької діяльності та диверсифікації джерел доходів у громаді. Приїзд туристів збільшує попит на різноманітні товари та послуги, включаючи транспорт, харчування, екскурсійні послуги, проживання, сувеніри, вироби народних промыслів та місцеві харчові продукти. Навіть якщо на початкових етапах кількість відвідувачів не буде великою, витрати екскурсійних груп можуть мати позитивний кумулятивний вплив на місцеву економіку. Це особливо важливо

для сільських та малих громад, де туризм може слугувати додатковим механізмом активізації економіки без необхідності великих промислових інвестицій.

Економічний ефект також пов'язаний з більш ефективним використанням існуючих місцевих ресурсів. Історичні пам'ятки, сакральна архітектура, музейні об'єкти, традиційні ремесла та інші елементи культурної спадщини можуть стати частиною організованого туристичного продукту і, таким чином, набути практичної економічної цінності. Таким чином, спадщина перетворюється з пасивного об'єкта збереження на активний ресурс розвитку. Реалізація туру також може створити можливості для самозайнятості та малого підприємництва серед місцевих жителів, особливо в сферах гостинності, культурних послуг, організації заходів та виробництва місцевих товарів. Отже, туристичний проект може сприяти підвищенню економічної стійкості громади Томашпіля. [4; 11]

Соціальний ефект від реалізації проекту є не менш важливим. Організація екскурсії зазвичай вимагає співпраці між місцевою владою, культурними установами, навчальними закладами, працівниками музеїв, місцевими істориками, ремісниками та іншими представниками громади. Така співпраця зміцнює внутрішні соціальні зв'язки та сприяє формуванню колективної відповідальності за місцевий розвиток. Залучення мешканців до підготовки та підтримки екскурсії може підвищити громадянську активність та заохотити до більш активної участі в житті громади. Таким чином, проект виконує не тільки туристичну, а й соціально-інтеграційну функцію.

Крім того, соціальне значення екскурсії полягає в її здатності зміцнювати місцеву самосвідомість та почуття приналежності серед мешканців. Коли історичні та культурні ресурси громади стають предметом суспільної уваги та приваблюють відвідувачів, місцеві жителі часто починають по-новому сприймати своє оточення. Це сприяє формуванню гордості за свою місцевість і підвищує мотивацію до збереження її цінностей. Такий вплив є особливо важливим для молоді, оскільки участь у туристичних та культурних ініціативах може зміцнити їхній зв'язок із рідною громадою та поглибити розуміння місцевої історії та традицій. Отже,

соціальний ефект проекту проявляється у посиленні соціальної згуртованості, місцевої ініціативи та ідентичності громади. [4; 11; 13]

Культурний ефект туристичного проекту в громаді Томашпіль є особливо значним, оскільки тур безпосередньо базується на використанні та інтерпретації місцевої історичної та етнокультурної спадщини. Завдяки реалізації маршруту можна привернути більшу увагу до архітектурних пам'яток, місць пам'яті, місцевих традицій, фольклору, звичаїв, ремесел та інших культурних цінностей. В результаті такі елементи стають більш помітними та значущими як для туристів, так і для місцевого населення. Таким чином, тур слугує механізмом актуалізації культурної спадщини, забезпечуючи, що вона не буде забута, а інтегрована в сучасне життя громади. Крім того, культурний ефект виражається у передачі місцевих значень, цінностей та історичних наративів. Добре розроблена екскурсія не обмежується простим показом об'єктів; вона створює цілісну історію про територію, її історичну еволюцію та культурну унікальність. Це зміцнює символічний образ громади Томашпіля та сприяє збереженню її самобутнього місцевого характеру. Якщо екскурсія включає автентичні елементи, такі як усна історія, традиційна кухня, демонстрації ремесел, вона також може сприяти збереженню нематеріальної культурної спадщини, яка часто є більш вразливою до зникнення в умовах сучасних соціальних перетворень. [9; 11]

Водночас оцінка ефективності проекту повинна враховувати принцип сталого розвитку. Економічні вигоди не повинні призводити до надмірної комерціалізації спадщини, а соціальні та культурні ефекти повинні базуватися на справжній участі громади та повазі до автентичності. Довгостроковий успіх проекту залежить від збалансованого управління, правильної інтерпретації спадщини та ретельного інтегрування туризму в життя громади. Якщо ці умови будуть виконані, проект може стати не тільки туристичною ініціативою, а й стратегічним інструментом сталого місцевого розвитку.

Таким чином, реалізація проекту у формі туру до громади Томашпіль може мати комплексний позитивний ефект. В економічному плані він може стимулювати підприємництво, збільшити попит на місцеві послуги та сприяти більш

ефективному використанню ресурсів спадщини. У соціальному плані він може зміцнити співпрацю, громадянську участь. У культурному плані він може сприяти збереженню, популяризації та відродженню матеріальної та нематеріальної спадщини. У сукупності ці ефекти підтверджують, що проект має істотну цінність для громади Томашпіля і може слугувати важливим елементом її туристичного та соціокультурного розвитку. [4; 11; 13]

3.3. Стратегічні орієнтири активізації етноекскурсійної діяльності в Томашпільській громаді

Інтеграцію етноекскурсій у стратегію розвитку Томашпільської громади доцільно розглядати як перспективний напрям зміцнення місцевого туризму, збереження культурної спадщини та підвищення соціально-економічного потенціалу території. У сучасних умовах стратегії розвитку громад дедалі більше спираються на місцеві ресурси, які здатні забезпечити сталий розвиток, підвищити привабливість території та зміцнити місцеву ідентичність. У цьому контексті етнокультурна спадщина є важливим стратегічним активом, а етноекскурсії виступають ефективним інструментом перетворення цього активу на практичний механізм розвитку громади. [11; 13; 15]

Етноекскурсії базуються на презентації місцевих традицій, звичаїв, фольклору, ремесел, кухні, історичної пам'яті та інших елементів матеріальної й нематеріальної культурної спадщини. Їхня цінність полягає не лише в туристичній привабливості, а й у здатності зберігати та актуалізувати культурну унікальність громади. Для Томашпільської громади, де місцева історія та традиційні культурні практики можуть бути важливою складовою територіальної ідентичності, включення етноекскурсій до загальної стратегії розвитку створює можливість поєднати збереження культури з економічними та соціальними цілями. Таким чином, туризм стає не ізольованою діяльністю, а невід'ємним елементом стратегічного планування. [9; 11; 19]

Однією з ключових причин включення етноекскурсій до стратегії розвитку є їхній внесок у диверсифікацію економіки. Сільські та малі громади часто

потребують додаткових інструментів стимулювання місцевої економічної активності, особливо таких, що не потребують значних промислових інвестицій. Етноекскурсії можуть формувати попит на послуги гідів, місцеві продукти харчування, вироби народних промислів, послуги проживання, транспорту та організацію заходів. У результаті вони підтримують підприємництво, самозайнятість і розвиток мікробізнесу в громаді. Для Томашпільської громади це означає, що етнокультурний туризм може стати додатковим джерелом доходу та чинником економічної стійкості. [4; 8; 11]

Водночас стратегічна роль етноеккурсій не обмежується економічними вигодами. Їх інтеграція в планування розвитку громади має також важливий соціальний вимір. Етноекскурсії сприяють співпраці між місцевою владою, навчальними закладами, культурними організаціями, музеями, ремісниками та мешканцями. Така співпраця зміцнює соціальну згуртованість і створює відчуття спільної відповідальності за збереження та просування місцевої спадщини. Крім того, участь мешканців в екскурсійній діяльності підвищує громадянську активність і підтримує підходи до розвитку, засновані на громадській участі. Це особливо важливо для Томашпільської громади, оскільки місцева участь гарантує, що розвиток туризму залишається автентичним, інклюзивним і стійким. [1; 13]

Іншим важливим аргументом на користь інтеграції етноеккурсій у стратегічну структуру громади є їхня культурна функція. Етноекскурсії дають можливість зберігати, інтерпретувати та популяризувати місцеві традиції, які інакше можуть поступово зникати під впливом модернізації, міграції та глобалізації. За допомогою організованих маршрутів, культурних заходів, екскурсійних наративів та демонстрацій традиційних практик громада може передавати свою спадщину як відвідувачам, так і молодому поколінню мешканців. У цьому сенсі етноекскурсії стають не лише туристичним продуктом, а й механізмом культурної спадкоємності та формування ідентичності. Для Томашпільської громади це особливо актуально, оскільки збереження місцевої самобутності може стати важливою основою для її довгострокового розвитку.

Разом із тим для ефективної інтеграції етноекскурсій у розвиток громади необхідне їх системне включення в процес стратегічного планування. Це передбачає виявлення ключових етнокультурних ресурсів, оцінку їх туристичного потенціалу, створення тематичних маршрутів, розроблення інтерпретаційних матеріалів, підвищення доступності туристичних об'єктів та просування туристичного продукту через відповідні канали комунікації. Важливо також координувати туристичні ініціативи із заходами щодо збереження культури, щоб зростання інтересу відвідувачів не призводило до втрати автентичності або поверхневої комерціалізації місцевих традицій. Саме тому стратегія розвитку Томашпільської громади має розглядати етноекскурсії як складову збалансованої моделі, що поєднує розвиток туризму із захистом культурної спадщини. [8; 13]

Особливого значення в активізації етноекскурсійної діяльності набуває розвиток партнерських мереж. Створення стабільної системи співпраці між місцевими органами влади, навчальними закладами, культурними організаціями, музеями, підприємцями, громадськими об'єднаннями та мешканцями дозволяє об'єднати ресурси, координувати зусилля та забезпечити більш стійкий і довгостроковий вплив туристичної діяльності. У цьому контексті партнерське мережування слід вважати одним із ключових стратегічних напрямів зміцнення туристичного потенціалу громади.

Партнерські мережі сприяють формуванню комплексного підходу до розвитку туризму. Екскурсійні та етнокультурні продукти потребують не лише наявності ресурсів культурної спадщини, а й організаційної підтримки, інформаційного просування, логістичної координації та професійного супроводу. Ці функції, як правило, розподіляються між різними учасниками. Місцеві органи влади можуть забезпечувати інституційну підтримку та включати туристичні ініціативи до програм розвитку. Культурні установи та музеї можуть надавати змістове наповнення та інтерпретацію спадщини. Освітні установи можуть брати участь у дослідженнях, залученні молоді та волонтерів. Місцеві підприємці можуть пропонувати послуги, пов'язані з проживанням, харчуванням, транспортом і сувенірною продукцією. Таким чином, співпраця між цими зацікавленими

сторонами дає змогу зробити туристичний продукт більш повним, доступним і привабливим. [11; 13]

Важливою перевагою партнерських мереж є можливість оптимізації ресурсів. Малі громади часто стикаються з обмеженими фінансовими, кадровими та інфраструктурними можливостями. За таких умов партнерство стає механізмом компенсації цих обмежень. Завдяки співпраці учасники можуть ділитися приміщеннями, інформацією, професійним досвідом, каналами просування та організаційними можливостями. Крім того, залучення ремісників, місцевих істориків, учителів, молодіжних груп, фольклорних колективів та інших активних мешканців збагачує зміст туристичних продуктів і підвищує їхню автентичність. Водночас така участь сприяє формуванню відчуття причетності та спільної відповідальності за збереження та популяризацію місцевої спадщини. У результаті партнерські мережі виконують не лише організаційну, а й соціальну функцію, сприяючи згуртованості громади та громадянській участі.

Партнерська співпраця є важливою і для зовнішнього просування громади. Налагодження зв'язків із регіональними туристичними центрами, туристичними агентствами, сусідніми громадами, неурядовими організаціями, а також освітніми чи культурними установами за межами громади може істотно розширити видимість місцевих туристичних продуктів. Така взаємодія створює можливості для проведення спільних заходів, формування регіональних туристичних маршрутів, реалізації крос-промоційних кампаній та ширшого поширення інформації. Завдяки цьому Томашпільська громада може зміцнити свої позиції в регіональному туристичному просторі та залучити нові категорії відвідувачів. [8; 12]

Разом із тим без належної координації партнерства можуть залишатися формальними й не приносити практичних результатів. Саме тому важливо створювати механізми регулярної взаємодії між зацікавленими сторонами, зокрема робочі групи, спільні планові засідання, місцеві ради з питань туризму або партнерські угоди. Такі інструменти здатні перетворити окремих учасників на функціонуючу мережу, спроможну систематично реалізовувати туристичні та

культурні проекти. Водночас співпраця між різними секторами часто призводить до появи нових ідей, форматів та послуг. Наприклад, навчальні заклади можуть допомагати у розробленні інтерактивних екскурсійних матеріалів, культурні організації — ініціювати фестивалі та етнографічні заходи, а підприємці — адаптувати місцеві продукти до туристичного попиту. Така взаємодія підвищує конкурентоспроможність туристичної пропозиції та дозволяє громаді більш гнучко реагувати на очікування відвідувачів і зміни ринку. [3; 10; 13]

Не менш важливим напрямом є формування позитивного туристичного іміджу громади. У сучасному туристичному середовищі громади оцінюють не лише за кількістю атракцій, а й за якістю досвіду, який вони пропонують, автентичністю культурного середовища та унікальністю місцевих вражень. У цьому відношенні Томашпільська громада має можливість сформувати виразний і привабливий туристичний імідж завдяки інтеграції етноекскурсій у модель розвитку туризму. [5; 11]

Таке позиціонування є важливим з кількох причин. По-перше, воно підвищує впізнаваність громади на регіональному рівні та допомагає відрізнити її від інших туристичних напрямів, які можуть пропонувати подібні природні або інфраструктурні ресурси. По-друге, воно посилює емоційну привабливість території, оскільки сучасні туристи часто цікавляться місцями, які забезпечують не лише відпочинок, а й культурне занурення та особисту залученість. По-третє, воно сприяє конкурентоспроможності громади на ширшому туристичному ринку, оскільки чітко сформульований і автентичний імідж робить туристичний напрям більш привабливим для цільової аудиторії, зацікавленої в культурному, освітньому та етнографічному туризмі. [5]

Позитивний туристичний імідж тісно пов'язаний зі сприйняттям громади як місця гостинності, культурної цінності та змістовного досвіду. Завдяки етноекскурсіям відвідувачі знайомляться з місцевим способом життя, традиціями та спадщиною в інтерактивній і незабутній формі. Це створює сприятливі враження, які можуть формувати довготривалі асоціації з дестинацією та заохочувати до повторних візитів або позитивних рекомендацій. Для

Томашпільської громади такий підхід дозволяє розвивати туризм не на основі штучного брендингу, а на основі реальних локальних особливостей, що мають культурне та історичне значення. Крім того, формування позитивного туристичного іміджу має не лише зовнішній, а й внутрішній ефект. Коли громада презентує себе як культурно багатий і привабливий напрям, місцеві жителі можуть розвивати сильніше почуття гордості за свою спадщину та більшу мотивацію до її збереження. Таким чином, туристичний імідж стає інструментом не лише просування, а й зміцнення місцевої ідентичності та підтримки згуртованості громади. У цьому сенсі етноекскурсії виконують подвійну функцію: формують зовнішню репутацію Томашпільської громади й одночасно зміцнюють внутрішнє усвідомлення її цінності. [4; 11]

Важливу роль у популяризації культурної спадщини та розвитку етноеккурсій відіграє використання цифрових технологій. У контексті зростаючої цифровізації громади отримують нові можливості для збереження, презентації та популяризації історичних і культурних ресурсів за допомогою сучасних комунікаційних інструментів. Для Томашпільської громади інтеграція цифрових технологій у просування культурної спадщини може значно підвищити впізнаваність місцевих пам'яток, поліпшити доступ до інформації про спадщину та посилити загальну привабливість громади як напряму культурного та освітнього туризму.

Однією з головних переваг цифрових технологій є їхня здатність розширювати доступ до культурної спадщини за межі фізичних кордонів. Завдяки офіційним вебсайтам, цифровим архівам, віртуальним виставкам, інтерактивним картам, платформам соціальних мереж та мультимедійному контенту об'єкти спадщини та місцеві традиції можуть бути представлені ширшій аудиторії. Це особливо важливо для громад, які ще недостатньо представлені в регіональних туристичних потоках. У таких випадках цифрові інструменти допомагають познайомити потенційних відвідувачів із територією, викликати початковий інтерес і сформувати позитивне сприйняття дестинації ще до фактичного візиту. [3; 10]

Традиційні форми екскурсійної підтримки можуть бути доповнені QR-кодами, мобільними додатками, аудіогідами, елементами доповненої реальності та форматами цифрового сторітелінгу. Ці інструменти дозволяють відвідувачам отримувати інформацію в більш цікавій, доступній і персоналізованій формі. Наприклад, історичні пам'ятки можуть супроводжуватися цифровими описами, архівними зображеннями, легендами або реконструйованими візуалізаціями, що поглиблюють розуміння об'єкта. Таким чином, цифрові технології перетворюють культурну спадщину зі статичного ресурсу на інтерактивний та динамічний досвід. [3; 6; 10]

Важливим аспектом цифрового просування є його роль у збереженні та документуванні культурної спадщини. Багато елементів матеріальної та нематеріальної спадщини є вразливими до поступового руйнування, втрати або забуття. Цифрове фіксування, каталогізація, фотографування, відеодокументація та онлайн-публікації дають змогу зберегти цінну інформацію про місцеві традиції, пам'ятки, ремесла, ритуали та усну історію. Для Томашпільської громади це створює можливість не лише захистити спадщину для майбутніх поколінь, а й ефективніше включити її в освітні та туристичні заходи. [3; 10; 12]

Підвищення туристичної конкурентоспроможності громади безпосередньо пов'язане і з наявністю сучасної цифрової присутності. Сучасні туристи дедалі частіше покладаються на онлайн-інформацію при виборі напрямів, плануванні маршрутів та оцінці місць для відвідування. Тому відсутність цифрової репрезентації може суттєво знизити туристичний потенціал території незалежно від багатства її культурних ресурсів. Водночас активне використання цифрових інструментів допомагає адаптувати культурну та туристичну пропозицію громади до очікувань сучасної аудиторії та покращити комунікацію як з індивідуальними відвідувачами, так і з організованими туристичними групами. При цьому ефективність цифрових технологій залежить від їх систематичного й змістовного застосування: вони не повинні замінювати автентичну спадщину, а мають підтримувати її збереження та інтерпретацію, залишаючись історично точними та доступними для різних категорій користувачів.

Ще одним важливим елементом стратегічної активізації етноеккурсійної діяльності є механізми залучення інвестиційних та грантових ресурсів. В умовах обмежених місцевих фінансових можливостей зовнішнє фінансування стає необхідним інструментом реалізації проєктів, пов'язаних із збереженням культурної спадщини, покращенням туристичної інфраструктури, розвитком екскурсійних продуктів та просуванням громади на регіональному й національному рівнях. Тому формування чітких механізмів залучення фінансових ресурсів слід розглядати як невід'ємну складову стратегічної політики розвитку громади. [8]

Одним із ключових механізмів залучення ресурсів є підготовка обґрунтованих проєктних пропозицій, що відповідають пріоритетам потенційних інвесторів та грантодавців. У випадку Томашпільської громади такі пропозиції можуть бути зосереджені на збереженні матеріальної та нематеріальної культурної спадщини, створенні етнографічних маршрутів, цифровізації місцевих ресурсів культурної спадщини, організації культурних заходів або розробленні освітніх туристичних продуктів. Водночас ефективним інвестиційним механізмом може бути державно-приватне партнерство. Співпраця між місцевою владою та приватними суб'єктами господарювання створює можливості для спільної реалізації туристичних і культурних проєктів, вигідних як для громади, так і для підприємців. Наприклад, приватні інвестиції можуть бути спрямовані на засоби розміщення, заклади харчування, реставрацію окремих об'єктів, пов'язаних з туризмом, інфраструктуру для проведення заходів або виробництво місцевих сувенірів і виробів народного промислу. У свою чергу, громада може забезпечувати інституційну підтримку, стратегічну координацію та сприятливі умови для участі бізнесу в розвитку туризму. Така співпраця сприяє диверсифікації джерел фінансування та зменшує залежність від бюджетних ресурсів. [8; 13]

Важливою умовою для залучення інвестицій є формування сприятливого іміджу громади як території з потенціалом розвитку. Інвестори частіше підтримують проєкти в громадах, які демонструють чітке стратегічне бачення, активну участь місцевої спільноти, культурну унікальність та готовність до

реалізації. У цьому контексті громада повинна не лише визначити свої туристичні та культурні ресурси, а й представити їх як частину цілісної концепції розвитку. Наявність позитивного туристичного іміджу, партнерських мереж та чітко сформульованих пріоритетів підвищує авторитет громади та збільшує її шанси на отримання зовнішньої підтримки. [8]

Роль місцевих зацікавлених сторін також є вагомою у процесі залучення фінансових ресурсів. Успішна реалізація грантових та інвестиційних проєктів потребує співпраці між місцевими органами влади, культурними установами, школами, музеями, громадськими організаціями та мешканцями. Така співпраця дозволяє продемонструвати, що запропоновані ініціативи не є ізольованими адміністративними ідеями, а мають підтримку ширшого місцевого середовища. Це підвищує стійкість проєктів і засвідчує потенційним донорам, що результати фінансованих заходів матимуть довгостроковий вплив. Крім того, залучення громади посилює зміст проєкту за рахунок інтеграції місцевих знань, практичних потреб та автентичного культурного матеріалу. Водночас залучення інвестицій і грантових ресурсів вимагає стратегічного планування та прозорості. Фінансова підтримка може принести тривалий позитивний ефект лише за умови, що вона використовується відповідно до пріоритетів громади та управляється відповідально. Тому важливо не лише забезпечити зовнішні ресурси, а й гарантувати ефективне управління проєктами, публічну підзвітність та довгострокову стійкість результатів. [8]

Перспективи сталого розвитку етнотуризму в довгостроковій перспективі слід розглядати як важливий стратегічний напрям для Томашпільської громади, оскільки цей вид туризму поєднує економічні можливості, збереження культури та соціальну залученість. У сучасних умовах сталий розвиток туризму вимагає не лише створення привабливих туристичних продуктів, а й відповідального використання місцевих ресурсів, захисту культурної автентичності та інтеграції туризму в ширший контекст розвитку громади. У цьому відношенні етнотуризм має значний довгостроковий потенціал, оскільки базується на унікальних

культурних, історичних та соціальних особливостях території, які неможливо легко відтворити в інших місцях.

Важлива перспектива полягає у зростанні попиту на автентичний туризм, заснований на досвіді. Сучасні туристи дедалі частіше шукають змістовних подорожей, пов'язаних із місцевою культурою, традиціями та безпосереднім спілкуванням з громадами, а не зі стандартизованими атракціями. Ця тенденція створює сприятливі умови для довгострокового розвитку етнотуризму, особливо в менших громадах, які можуть запропонувати самобутнє культурне середовище. [9; 11]

Сталий розвиток етнотуризму також залежить від активної участі місцевих жителів. У довгостроковій перспективі туризм може залишатися життєздатним лише за умови підтримки з боку самої громади та отримання місцевими жителями вигоди від його розвитку. Участь ремісників, гідів, учителів, місцевих істориків, працівників культури та домогосподарств у туристичній діяльності підвищує автентичність туристичного продукту та зміцнює відчуття причетності громади до цього процесу. Водночас така участь сприяє соціальній згуртованості, відродженню традицій та створенню додаткових можливостей для отримання доходу.

Не менш важливим фактором є необхідність збалансувати розвиток туризму з культурною та екологічною стійкістю. У довгостроковій перспективі етнотуризм не повинен призводити до комерціалізації або спрощення місцевих традицій, а також не повинен спотворювати культурну ідентичність громади. Навпаки, його розвиток має ґрунтуватися на повазі до автентичності, ретельному тлумаченні спадщини та помірному використанні місцевих ресурсів. Сталий етнотуризм повинен зберігати культурну цінність традицій, одночасно представляючи їх у доступній для відвідувачів формі. Для Томашпільської громади це означає, що туристична політика повинна визначатися не лише короткостроковими економічними інтересами, а й довгостроковим захистом місцевої самобутності. [4; 11]

Перспективи сталого розвитку посилюються також завдяки інтеграції цифрових технологій, партнерських мереж та стратегічного планування. Цифрові інструменти можуть покращувати просування та інтерпретацію етнокультурної спадщини, а партнерство з освітніми закладами, культурними організаціями, регіональними туристичними структурами та донорами здатне забезпечити підтримку для розвитку маршрутів, організації заходів та вдосконалення інфраструктури. [3; 8; 10; 13]

Отже, інтеграція етноеккурсій у стратегію розвитку Томашпільської громади є обґрунтованим і перспективним напрямом, що поєднує економічні, соціальні та культурні пріоритети. Етноеккурсії можуть сприяти створенню місцевих доходів, посиленню соціальної участі, збереженню культурної спадщини, формуванню позитивного туристичного іміджу громади, розширенню партнерських мереж, впровадженню цифрових інструментів популяризації спадщини та залученню інвестиційних і грантових ресурсів. Їх стратегічне значення полягає в тому, що вони дозволяють громаді використовувати власні культурні ресурси як основу для сталого розвитку. Водночас довгостроковий успіх цього напрямку залежатиме від здатності громади зберегти свою унікальну спадщину, адаптуватися до сучасних тенденцій туризму та побудувати збалансовану модель розвитку, яка підтримуватиме як місцеву ідентичність, так і майбутнє зростання. [4; 8; 11; 13]

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження показало, що етноекскурсії є ефективним інструментом популяризації культурної спадщини територіальних громад, оскільки поєднують освітні, культурні, соціальні та економічні функції в одному туристичному продукті. На прикладі громади Томашпіля встановлено, що етноекскурсійна діяльність може слугувати не тільки засобом презентації місцевої спадщини відвідувачам, а й механізмом збереження культурної ідентичності, посилення залученості громади та активізації процесів місцевого розвитку. У цьому контексті етноекскурсії слід розглядати як важливий практичний інструмент інтеграції культурної спадщини в сучасне соціально-економічне життя громади.

На основі SWOT-аналізу було визначено основні сильні та слабкі сторони розвитку етнографічного екскурсійного руху. Дослідження показало, що громада Томашпіля володіє значним історичним, культурним та етнографічним потенціалом, який може слугувати основою для формування екскурсійних маршрутів та етнокультурних туристичних продуктів. Історична спадщина громади, включаючи об'єкти матеріальної культурної спадщини, місця пам'яті, місцеві традиції та елементи нематеріальної культури, створює значущу основу для розвитку автентичних туристичних вражень. Ці ресурси дають змогу розробляти екскурсійні маршрути, що відображають унікальність території, розкривають її історичну еволюцію та доносять її культурну самобутність до різних категорій відвідувачів.

Особлива увага в дослідженні приділялася туристичній привабливості об'єктів матеріальної та нематеріальної культурної спадщини та сильним і слабким сторонам розвитку етноекскурсій у громаді. Було встановлено, що до основних сильних сторін такого розвитку належать автентичність місцевих традицій, багатство культурних ресурсів, освітня цінність екскурсій та можливість залучення місцевих жителів до туристичної діяльності. Водночас було виявлено певні обмеження, такі як недостатня інфраструктура, часткова втрата традиційних практик, обмежена рекламна діяльність та необхідність посилення інституційної

та фінансової підтримки. Ці висновки підтверджують, що розвиток етноеккурсій вимагає не тільки наявності ресурсів спадщини, а й системного підходу до їх інтерпретації, організації та просування.

Дослідження також підтвердило, що реалізація етнокультурного туристичного проекту або туру в громаді Томашпіль може мати комплексний позитивний ефект. З економічної точки зору, такі ініціативи можуть стимулювати місцеве підприємництво та збільшити попит на товари та послуги, пов'язані з туризмом. З соціальної точки зору, вони сприяють згуртованості громади, громадянській участі та зміцненню ідентичності. З культурної точки зору вони підтримують збереження, актуалізацію та передачу матеріальної та нематеріальної спадщини. Тому ефект етноеккурсій слід оцінювати як багатовимірний, оскільки їхній вплив виходить за межі туризму і сприяє більш широкому розвитку громади.

Також розроблено стратегічні рекомендації щодо активізації етноеккурсійної діяльності. У випадку громади Томашпіль, етноеккурсії не слід розглядати як ізольовані туристичні заходи, а як частину ширшої політики, спрямованої на збереження спадщини, поліпшення іміджу території, стимулювання партнерських відносин та підтримку місцевої економічної стійкості. Їх включення до стратегії розвитку громади дозволяє етнокультурному туризму виконувати довгострокову функцію та стати одним із інструментів сталого територіального перетворення. У цьому контексті особливо важливими стають формування партнерських мереж, розвиток міжінституційної співпраці та активна участь місцевих жителів.

Іншим важливим висновком є те, що етноеккурсії можуть значно сприяти формуванню позитивного туристичного іміджу громади. Стратегічно розроблена система етноеккурсій може позиціонувати громаду як територію з багатими культурними традиціями, значним історичним минулим та оригінальною туристичною пропозицією. Це, в свою чергу, може покращити її видимість на регіональному рівні, залучити нових відвідувачів та посилити її конкурентоспроможність на ширшому туристичному ринку.

Дослідження також показало, що цифрові технології, механізми грантів та залучення інвестицій відіграють важливу допоміжну роль у популяризації культурної спадщини та розвитку етнокультурного туризму. Цифрові інструменти розширюють доступ до спадщини, покращують її інтерпретацію та посилюють комунікацію з потенційними відвідувачами. Водночас грантові ресурси, державно-приватне партнерство та співпраця з інституціями розвитку створюють фінансові можливості для збереження культурних цінностей, поліпшення інфраструктури та реалізації туристичних ініціатив. Отже, сталий розвиток етноекскурсій вимагає не тільки культурних ресурсів, а й сучасної організаційної, фінансової та технологічної підтримки.

Підсумовуючи, дослідження підтверджує, що етноекскурсії є цінним і перспективним інструментом популяризації культурної спадщини територіальних громад. На прикладі громади Томашпіля доведено, що вони можуть слугувати засобом збереження та передачі місцевої спадщини, формування привабливого туристичного продукту, зміцнення туристичного іміджу території та забезпечення економічних, соціальних і культурних вигод для громади. Тому розвиток етноекскурсій слід розглядати як важливий напрямок місцевої політики, спрямованої на сталий розвиток громади, культурну спадкоємність та ефективне використання ресурсів спадщини в довгостроковій перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Council of Europe. European Charter of Local Self-Government. Strasbourg, 1985. URL: <https://rm.coe.int/european-charter-of-local-self-government-eng/1680a87cc3>
2. Creswell J. W., Creswell J. D. Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches. 5th ed. Los Angeles: SAGE, 2018. 304 p.
3. European Commission. Digital cultural heritage. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/cultural-heritage>
4. Murzyn-Kupisz M. Cultural, Economic and Social Sustainability of Heritage Tourism: Issues and Challenges. Economic and Environmental Studies. 2012. Vol. 12, No. 1 (21). P. 113–133.
5. Richards G. Cultural tourism: A review of recent research and trends. Journal of Hospitality and Tourism Management. 2018. Vol. 36. P. 12–21. DOI: 10.1016/j.jhtm.2018.03.005.
6. Solima L., Izzo F. QR Codes in cultural heritage tourism: new communications technologies and future prospects in Naples and Warsaw. Journal of Heritage Tourism. 2018. Vol. 13, No. 2. P. 115– 127. DOI: 10.1080/1743873X.2017.1337776.
7. Timothy D. J. Cultural Heritage and Tourism: An Introduction. Bristol: Channel View Publications, 2011. 509 p.
8. UNCTAD; UN Tourism. Guiding Principles for Sustainable Investment in Tourism. Geneva, 2025. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/diae2024d6_en.pdf
9. UNESCO. Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. Paris, 2003. URL: <https://ich.unesco.org/doc/src/01852-EN.pdf>
10. UNESCO. Culture and Digital Technologies. URL: <https://www.unesco.org/en/culture-and-digitaltechnologies>

11. UNWTO. Study on Tourism and Intangible Cultural Heritage. Madrid, 2012. URL: https://web.unwto.es/3-eu-west-1.amazonaws.com/2019-08/summaryview_UNWTO-Study-on-Tourism-and-Intangible-Cultural-Heritage.pdf
12. UNWTO. Sustainable Tourism for Development Guidebook. Madrid, 2013. URL: <https://www.eunwto.org/doi/book/10.18111/9789284415496>
13. Wijayanti A., Putri E. D. H., Indriyanti I., Rahayu E., Asshofi I. U. A. Community-Based Heritage Tourism Management Model: Perception Driving Participation. African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure. 2023. Vol. 12, No. 4. P. 1630–1645. DOI: 10.46222/ajhtl.19770720.454.
14. Вінниччина туристична: краєзнавчий довідник / упоряд. О. Кізян. Вінниця: ДП «Держ. картограф. ф-ка», 2009. 432 с.
15. Децентралізація в Україні. Томашпільська територіальна громада. URL: <https://decentralization.ua/newgromada/2046>
16. Закон України «Про охорону культурної спадщини» від 08.06.2000 № 1805-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1805-14>
17. Закон України «Про туризм» від 15.09.1995 № 324/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/324/95-%D0%B2%D1%80>
18. II обласний фестиваль народної культури «Одвічна Русава». Вінницький обласний центр народної творчості. URL: https://www.vocnt.org.ua/event/odvichna_rusava_2012
19. Історія населених пунктів громади. Томашпільська селищна територіальна громада Вінницька область. URL: <https://tom.gov.ua/istoriya-10-24-28-04-04-2025/>
20. Пісня обпалена війною. Томашпільська селищна територіальна громада Вінницька область. URL: <https://tom.gov.ua/news/15-50-58-27-04-2017/>

21. Картка громади. Томашпільська селищна територіальна громада Вінницька область. URL: <https://tom.gov.ua/structure/>

22. Щедре на пам'ятки минулого історії та культури наше селище. Томашпільська селищна територіальна громада Вінницька область. URL: <https://tom.gov.ua/pam%E2%80%99yatki-istoriita-kulturi-17-18-59-13-08-2014>